

Отримано: 21 листопада 2018 р.

Прорецензовано: 20 грудня 2018 р.

Прийнято до друку: 21 грудня 2018 р.

e-mail: larysa_rys@yahoo.de

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-4(72)-109-112

Рись Л. Ф., Пасик Л. А. Семантичні типи контамінованих лексичних одиниць сучасної німецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 4(72), грудень. С. 109–112.

УДК 811.112.2'37'373.611

Рись Лариса Федорівна,

кандидат філологічних наук, доцент

Пасик Людмила Адамівна,

кандидат філологічних наук, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

**СЕМАНТИЧНІ ТИПИ КОНТАМІНОВАНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ
СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ**

У статті досліджується семантика лексичних одиниць, утворених шляхом контамінації – часткового накладання двох твірних основ одна на одну та одночасного їхнього утинання. Семантична інтерпретація контамінованих лексем базується на встановленні характеру взаємодії значень твірних основ та позначуваного поняття. Було виокремлено контаміновані лексеми із сурядним та підрядним співвідношеннями між складниками. У разі сурядного зв'язку розрізняємо ендоецентричні, екзоцентричні, синонімічні та антонімічні відношення між мотивуючими основами. У випадку підрядного зв'язку можливі означальні, обставинні (зокрема перший складник може вербалізувати місце, мету, засіб, причину найменованого явища), посесивні, асоціативні та ситуативні відношення між складниками контамінації.

Ключові слова: словотвір, контамінація, контамінована лексема, лексичне значення, відношення між складниками.

Larysa Rys,

Ph.D. in Linguistics, Associate Professor of German Philology Department

Lyudmyla Pasyk,

Ph.D. in Linguistics, Associate Professor of German Philology Department,

Lesya Ukrainka Eastern European National University

SEMANTIC TYPES OF BLENDED LEXICAL UNITS IN MODERN GERMAN

The article is devoted to the semantics of lexical units, formed as a result of blending in Modern German. Blending is understood as a word-building process of intentional creation of a new word by combining parts of two words after clipping and/or phonemic overlap of the constituents. The semantic interpretation of blended words deals with the detection and semantic classification of the relations between motivating morphemes, constituents of blends. The blended lexical units with coordinative and subordinate relations between constituents were distinguished. In case of the coordinative interpretation we differentiate between the following types: endocentric or additional reading (the blend denotes a pair consisting of both constituents); exocentric reading (the blend denotes a hybrid object possessing some features of both constituents), synonym reading (the both constituents have almost the same meaning) and antonym reading (constituents denote opposites). In case of the subordinate interpretation we distinguish between attributive, adverbial (the first constituent can verbalize a place, a mean, a purpose or a cause of the nominated phenomenon), possessive, associative and situational semantic relations between the constituents of the blended words. The observed semantic types of blends evidence that blending is developing according to the semantic patterns of compound words in the modern German language.

Key words: word-building, blending, blended word, lexical meaning, relation between the constituents.

Постановка наукової проблеми. Словотвірні процеси виступають головним джерелом збагачення лексичного складу мови, засобом вираження всебічних змін у суспільстві та відображають новітні тенденції розвитку мови. Низка інтра- та екстралінгвістичних чинників призводить до певних змін у фонетичній, граматичній та лексичній системах мови, до її раціоналізації. Зростаючий темп життя має наслідком прагнення до економії засобів вираження, що знаходить своє відображення насамперед у словотвірній системі. Так, одним з виявів закону економії мовних засобів у німецькій мові можна вважати тенденцію до утворення складних та складноскорочених слів, а також поширення такого компресивного способу словотворення, як контамінація. Як і словоскладання, контамінація слугує позначенню комплексного явища за допомогою поєднання двох слів чи твірних основ, однак відрізняється від останнього тим, що утворення нового слова відбувається способом часткового накладання твірних основ одна на одну та одночасного їхнього утинання. У результаті процесу контамінації утворюються номінативні одиниці із складною семантикою, яка базується на взаємодії значень твірних основ та позначуваного поняття та може містити елементи гри з мовними формами.

Актуальність дослідження. Вивчення контамінації як особливого способу словотворення та номінації нових комплексних предметів і явищ, розрізнення контамінатів і інших похідних лексичних одиниць, виявлення основних закономірностей формування значення контамінатів належить, поряд із вивченням інших словотвірних процесів, що слугують постійному збагаченню лексичного складу мови новими утвореннями, до важливих завдань теорії номінації, словотвору та семасіології. Наш інтерес до процесу контамінації обумовлений також зростанням продуктивності цього способу словотворення у німецькій мові, зокрема, у молодіжному сленгу (Jugendsprache), наприклад: *breiern* (brechen + feiern); *Gymkie* (Gym + Junkie), *Smombie* (Smartphone + Zombie); в розмовному мовленні: *Videot* (Video + Idiot), *jein* (ja + nein); а також його широкого використання у процесі наймінгу (для найменування продуктів та брендів): *Snackosaurus* (Snack + Dinosaurus), *Bionade* (biologisch + Limonade), *Nespresso* (Nestle + Espresso); у мові реклами та мас-медіа та у науковому лексиконі: *Morphematik* (Morphologie + Phonemik), *Backronym* (back + acronym).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес мовознавців до контамінованих лексичних одиниць виник порівняно нещодавно – на початку XXI століття, коли контамінацію почали розглядати як окремий спосіб словотворення. Тому

більшість досліджень, присвячених контамінації, містять критерії розмежування контамінованих лексичних одиниць від скорочень, композитів, штучно створених слів (Kunstwort), композитів з конфіксами, простих похідних слів (Г. Ельзен, К. Фрідріх). Інші роботи спрямовані на виявлення типів структури контамінатів, способів їхнього творення і можливих варіантів взаємодії процесів утинання та складання усічених основ (І. Барц, Е. Доналіс). Досліджуючи семантику контамінатів, науковці зазначають її високу залежність від контексту, та дають лише загальну характеристику способом формування значень контамінованих лексичних одиниць (П. О. Мюллер, К. Фрідріх, Г. У. Шмід, Н. О. Моїсєєва). Так, П. О. Мюллер та К. Фрідріх розрізняють чотири загальні семантичні групи контамінатів: ендосентрично-детермінативні, екзоцентрично-детермінативні, ендосентрично-координативні та екзоцентрично-координативні [4, с. 95–97]. Українська дослідниця Н. О. Моїсєєва виокремлює три семантичні групи контамінатів залежно від характеру співвідношень значення компонентів контаміната, однак не дає їм розгорнутої характеристики [1, с. 164]. Багато дослідників наголошують на великій залежності тлумачення контаміната від контексту та вважають, що контамінація не піддається якимось єдиним формальним правилам та слугує в більшості утворенню стилістично маркованих лексем чи okazіоналізмів [2, с. 123]. Тому дослідження семантики контамінатів, деталізація їхніх семантичних типів слугуватимуть глибшому розумінню цього способу словотворення та механізмів формування значення нових контамінованих одиниць. Вивчення семантичних особливостей контамінатів слугуватиме вирішенню семасіологічних та ономасологічних проблем, пов'язаних як із значенням слів, так із здатністю слів позначати ті чи інші явища позамовної дійсності.

Викладення основного матеріалу. Утворення контамінованих лексичних одиниць пояснювали неавтономними обмовками, під час яких людина випадково схрещувала два схожі за звучанням чи за змістом слова. І хоча такі обмовки дійсно трапляються, останнім часом зростає кількість інтенційних контамінованих утворень, що дає право говорити про контамінацію, як особливий спосіб словотворення. Н. О. Моїсєєва вважає, що утворення контамінатів відбувається в результаті свідомого або несвідомого прагнення мовців віднайти нові засоби для номінації нового явища або предмета, або створення нового найменування для вже існуючих явищ з більшою питомою вагою конотативного компонента значення з метою підвищення ступеня експресії висловлювання [1, с. 163]. Чимало контамінатів дійсно є витворами творчої уяви автора, своєрідними експериментами над формою та змістом, однак значна частина є стилістично нейтральними словами без конотативного навантаження (*Mechatronik, Infotainment, Dramödie*).

Багато контамінатів утворилося від слів, які мають спільні за звучанням чи написанням сегменти, в межах яких відбувається накладання вихідних лексем одна на одну. На фонетичній співзвучності слів, використаних для утворення контамінату часто ґрунтується гра слів, засобом утворення якої багато дослідників (О. О. Рибаківа, Д. В. Гальвахс, Г. Й. Рот) розглядають контамінацію. Так, наприклад, у назві статті в журналі «Stern» прізвище публіциста і політика Данієля Кон-Бендіта (Daniel Cohn-Bendit) стало звучати як *Cohn-Bandit* (stern.de, 18.05.2006). Схожим звучанням слів можна пояснити і утворення слова *Fluchhafen* від *Fluch* (прокляття) та *Flughafen* (аеропорт), яким у 2014 році в німецькій пресі часто позначали проблеми, що виникли з будівництвом нового аеропорту в Берліні.

Експерименти із мовними формами часто зустрічаємо в рекламі, наприклад: рекламна кампанія у супермаркетах «Едека» у передріздвяний час у 2013 році проходила під слоганом «Fröhliche Wein-Nacht», де іменник є утвореним від двох слів *Wein* та *Weihnacht*, а отже мав поєднати святковий різдвяний настрій із рекламою винної продукції. Позитивні емоції викликає і контамінат *Diplomatie* з рекламного ролика від Ferrero Duplo: «...Denn Charme, Stil und Sympathie, das ist die Hohe Kunst der Diplomatie».

Іншою сферою застосування експресивних контамінованих утворень є неймінг: створення назви фірми, товару чи послуги, торгової марки. Прикладом такого контаміната може слугувати назва фірми у м. Аахен *CarCleanic* утворена від англійських слів *car*, *clean* та *clinic*, при цьому два останні накладившись одне на одне утворили контамінат, який повинен багатозначно сказати клієнтам, що на цій фірмі займаються чистотою, доглядом та «лікуванням» авто. Така назва задовольняє основні вимоги до якісного неймінгу: стислість, унікальність, легкість запам'ятовування, приємність для сприйняття, відсутність негативних асоціацій.

Коли метою створення слів-контамінатів є мовна гра, певний стилістичний ефект, тоді значення їхніє набагато важче пояснити лише взаємодією семантики складових лексем, їх можна назвати витвором мистецтва, як наприклад у вірші Джеймса Крюса «Am siebzehnten Oktober» контамінат із двох назв місяців створює назву особливого, неіснуючого у нашій реальності календарного місяця, коли трапляються найдивовижніші речі. У випадку гри з мовними формами за допомогою контамінації для естетичного задоволення читача та для створення неочікуваного, незвичного, інколи іронічно-саркастичного значення велику роль відіграє креативність автора. Вершиною авторської майстерності у цьому плані можна вважати слово, створене німецьким дитячим письменником Міхаелем Енде у назві його книги «Der satanarchäologischenhöllische Wunschpunsch» (1989). Слово *satanarchäologischenhöllisch* є контамінованим утворенням від слів *Satan*, *Anarchie*, *Archäologie*, *Lüge*, *genial*, *Alkohol* та *höllisch*, які автор майстерно впакував, ніби у валізу чи портмоне, в одне слово, при цьому кожні сусідні слова мають спільний компонент, частини морфем, яка звучать однаково і накладаються одна на одну.

Щодо формування семантики контамінованих утворень, то безперечним залишається факт її залежності від значень вихідних лексем, котрі входять до складу контаміната. Адже для його розуміння слухачеві чи читачеві необхідно відтворити повні форми складників контамінованої лексеми, без усвідомлення структури контаміната його значення може лишитися незрозумілим для сприйняття. Однак значення контамінованої лексичної одиниці не є простою сумою значень її складників, адже складники можуть знаходитися у різних відношеннях один з одним та з контекстом і по-різному виражати ознаки позначуваного предмета чи явища.

Передусім хочемо зауважити, що між складниками сучасних контамінованих лексичних одиниць існують як сурядні, так і підрядні відношення. Напевне найтипівішими є відношення, які нагадують відносно рівноправні між собою співвідношення складників у копулятивних композитах, значення яких формується додаванням або інтеграцією значень його безпосередніх складників. Але і у разі сурядних зв'язків між вихідними лексемами, розрізняємо такі можливості:

1. Ендосентричні контамінати: значення контаміната є сумою значень його складників, коли контамінат позначає тісну взаємодію обох складників, так, що вони розглядаються як одне ціле: *Merkozy* (*Merkel + Sarkozy*); або ж коли позначувано-

му характерні ознаки як першого, так і другого складника: *Medizyniker* (*Mediziner* + *Zyniker*), *Millionarr* (*Millionär* + *Narr*), *Faulancer* (*Faulenzer* + *Freelancer*), *Bankster* (*Banker* + *Gangster*).

2. Екзоцентричні контамінати: позначуване поняття не охоплює всі ознаки, що містять значення вихідних лексем, а лише окремі з них, тому контамінована лексична одиниця слугує позначенню нового гібридного поняття: *Jeggings* (*Jeans* + *Leggings*); *Tomafel / Tomioffel* (*Tomate* + *Kartoffel*); *Mammufant* (*Mammut* + *Elefant*); *Phablet* (*Phone* + *Tablet*), або ж *Smartlet* (*Smartphone* + *Tablet*), *Burkini* (*Burka* + *Bikini*). Кількість таких контамінованих одиниць значна, оскільки сам спосіб утворення, злиття двох лексем підкреслює тісне переплетіння їхніх значень та гібридний характер позначуваного.

3. Синонімічна (часто конотативно маркована) номінація, коли обидва компоненти лише слугують підсиленню значення один одного: *Bullizist* (від *Bulle* (зневажливе «поліцейський») + *Polizist*); *chillaxen* (*chillen* + *relaxen*).

4. Антонімічна номінація, коли вихідні лексеми мають протилежне значення: *jein* (*ja* + *nein*); *Dramödie* (*Drama* + *Komödie*) – позначення нового, гібридного жанру телевізійного фільму, що поєднує драму та комедію; одночасне посилення двох протилежних процесів (глобальних та локальних) отримало назву *Glokalisierung* (*Globalisierung* + *Lokalisierung*). Інколи таке поєднання може сприйматися як абсурдна номінація, коли протилежні за значенням складники повинні виключати одночасне існування один одного, як наприклад, у контамініаті *Demokraturler* (*Demokratie* + *Diktatur*).

Як між складниками композиції, між складниками контамінована можливі і підрядні зв'язки, коли один із складників, зазвичай другий, виконує функцію основного слова, виражає більш загальне, родове поняття по відношенню до позначуваного, а перший слугує означенням до нього, вербалізує різного роду ознаки об'єкта номінації. Зокрема, нами були виявлені наступні види відношень між складниками контамініватів:

1. Означальні відношення, коли перший складник, виражений прикметником, називає певну ознаку позначуваного, вираженого другим складником: *Teuro* (*teuer* + *Euro*); *Neuropa* (*neu* + *Europa*); *Onogramm* (*onomastisches Assoziationsdiagramm*). Серед контамінованих лексем багато неологізмів, які називають нові тенденції, явища, що виникають у суспільстві, прикладами таких контамініватів можуть слугувати такі слова: *Glamping* (*glamourös Camping*) – новий тренд у туризмі, який поєднує стиль, зручність із перебуванням на природі. Контамінат *Mingle* (*mixed* + *Single*) слугує позначенню невизначеного, «змішаного» сімейного стану, коли людина офіційно є неодруженою, але час від часу має тимчасові стосунки; такий стан обговорюється, наприклад, у статті з назвою «*Sind wir zusammen? Oder was? Das Leben als Mingle*» (*welt.de*, 08.01.2014). Великим джерелом неологізмів-контамініватів є молодіжна лексика, наприклад: *Lituation* (*Situation, die lit (cool) ist*) – слово із молодіжного сленгу, одне із претендентів на звання «*Judendwort des Jahres 2018*» – конкурсу, який щорічно проводить німецьке видавництво *Langenscheidt*.

2. Обставинні відношення, які позначають відношення певної обставини до дії чи стану, займають значне місце серед контамінованих лексем та можуть бути диференційовані, залежно від значення обставини, і можуть виражати:

а) відношення місця: *Twitteratur* (*Twitter* + *Literatur*) – позначення особливого виду літератури, яка публікується у Твіттері; *Twittritik* (*Twitter* + *Kritik*) – дискусії, обмін думками у Твіттері; *Webinar* (*Web* + *Seminar*); *Berlinienbus* (*Berlin* + *Linienbus*);

б) відношення мети: *Kurlaub* (*Kur* + *Urlaub*) – відпустка, проведена з метою проходження санаторно-курортного лікування; *Slimnastik* (*slim* + *Gymnastik*) – гімнастика з метою стати струнким; дієслово *verschlimmbessern* (*verschlimmern* + *verbessern*) означає «з метою виправити ситуацію зробити лише гірше»;

в) відношення засобу до певної діяльності: *Tennistainment* (*Tennis* + *Entertainment*), *Infotainment* (*Information* + *Entertainment*); *Podcasting* (*iPod* + *broadcasting*) – транслявання серії аудіо чи відеозаписів з різною тематикою, які прослуховуються сьогодні в основному за допомогою смартфонів, а на час створення контамініату – через mp3-плеєри, тому в назву включений домінуючий на той час на ринку плеєр *iPod*;

г) відношення причини, коли перший складник вказує на причину явища, вираженого другим складником: *Ostalgie* (*Ost(deutschland)* + *Nostalgie*); *Kaufregung* (*kaufen* + *Aufregung*). Такі відношення спостерігаємо між складниками нового слова із молодіжної лексики *Selficide*, утвореного від слів *Selfie* та англійського слова *Suicide* (самовбивство). Цей неологізм використовується для позначення смерті, загибелі під час спроби зробити вдале селфі, і позначає небезпечний тренд, який набуває все більшого розповсюдження серед молодих людей, які гинуть, роблячи селфі на дахах будинків, потягів і т.п.

3. Асоціативний або метафоричний тип відношень, коли найменування позначуваного явища відбувається на основі встановлення певних асоціативних зв'язків, певної подібності між денотатом, позначуваним другим складником, і денотатом контамінованої лексеми. Прикладом може слугувати слово *Mainhattan* (*Main* + *Manhattan*) для позначення бізнесового центру міста Франкфурт-на-Майні. в якому перший складник передає місце знаходження міста, як і в його офіційній назві, а другий встановлює асоціативний зв'язок з бізнесовим центром Нью-Йорка Мангеттен, відомим своїми хмарочосами. Ця назва міста виникла на початку 70-х років разом із іншими контамінітатами для позначення Франкфурта *Bankfurt* та *Krankfurt* як критика того, що у центрі міста почали з'являтися хмарочоси, багато з яких були офісами банків, та для будівництва яких в гонитві за прибутками зносилися житлові квартали на шкоду населенню. Однак згодом особливий вид міста став його символом та символом розквіту й орієнтації на майбутнє, і негативна конотація слова *Mainhattan* змінилася на позитивну, а сам контамінат використовується як дружнє прізвисько міста, як синонім його назви, особливо у туристичних проспектах.

Іншим прикладом може слугувати молодіжне слово *Tinderella*, утворене від назви популярного в Німеччині мобільного додатку для знайомств *Tinder* та англійського варіанту імені Попелюшки *Cinderella*, яке використовується для позначення жінки/дівчини, яке активно використовує сайти знайомств. Інше слово з молодіжної лексики *Smombie*, утворене від *Smartphone* та *Zombie*, слугує найменуванням людини, яка постійно зайнята своїм телефоном, так що не помічає навколишньої дійсності, тобто порівнюється із зомбі, фантастичною істотою, живою людиною, яка цілковито втратила контроль над своїми свідомістю і тілом, перебуваючи під владою сторонньої сили (у цьому випадку – смартфона).

4. Посесивні відношення, коли другий складник називає поняття, що належить першому складнику: *Romnesie* (від власної назви політичного супротивника Барака Обами *Romney* та *Amnesie*: *Romney* має *Amnesie*). Схоже можна трактувати контамінат *Erdowahn* (від імені президента Туреччини *Erdogan* та *Wahn*), який був використаний у пісні про нього та виник як критика вчинків президента Ердогана, які розглядаються як божевілля.

5. Як особливий складний спосіб формування значення контамінованої лексичної одиниці виокремлюємо його ситуативну мотивованість, коли складники контамінація представляють лише частину описаної ситуації чи взаємодії. Прикладом такого ситуативного контамінація може слугувати слово *zweinigen*, утворене злиттям слів *zwei* та *einigen*, яке було утворене для позначення особливої комунікативної стратегії, коли комуніканти визнають, що вони не можуть прийти до спільної думки щодо певного питання (*Sie einigen sich zu zweit darauf, dass sie sich nicht einigen können*). Іншим прикладом можна назвати слово з молодіжної лексики *Exting* (*Ex + Texting*), яке позначає письмове повідомлення у месенджері про закінчення стосунків із своїм партнером чи партнеркою, який/яка стає відповідно колишнім/колишньою (*Ex, Exfreund*).

Можливі також інші відношення між складниками контамінованої лексеми, наприклад, суб'єктні: *Brexit* (*Britain + exit*) – вихід Великобританії з ЄС. Таке різноманіття семантичних типів контамінацій можна розглядати як їхню неоднорідність, залежність семантики від контексту. Однак, на нашу думку, це слугує підтвердженням розвитку цього способу словотворення, який відбувається за семантичними зразками словоскладання німецької мови та з урахуванням особливостей контамінації: певних обмежень щодо утинання та поєднання усічених лексем, спричинених необхідністю розпізнавання складників, милозвучністю і т.п.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Аналіз семантики контамінованих лексичних одиниць та їхньої мотивації показав, що у формуванні їхнього лексичного значення беруть участь твірні мотивуючі слова, поєднані між собою певними сурядними чи підрядними відношеннями. У разі сурядного зв'язку розрізняємо ендосентричні, екзосентричні, синонімічні та антонімічні відношення між мотивуючими основами, які відносно в рівній мірі беруть участь у формуванні значення контамінація. У випадку підрядного зв'язку другий складник виступає зазвичай основним словом, найменуванням більш загального поняття по відношенню до найменованого явища. Такі контамінації демонструють означальні, обставинні (зокрема перший складник може вербалізувати місце, мету, засіб, причину найменованого явища), посесивні, асоціативні та ситуативні відношення між складниками контамінація. Окрім того, контаміновані лексеми можуть містити елементи мовної гри та виявляти емоційно-оцінне ставлення суб'єкта мовлення до позначуваного. Диференціація семантичних типів контамінацій сприяє їхньому кращому розумінню та виявляє тенденції формування і розвитку їхнього лексичного значення. Предметом подальшого дослідження буде вияв прагматичних та стилістичних особливостей контамінованих лексем.

Література:

1. Моїсєєва Н. О. Семантичні та функціональні особливості німецьких контамінованих лексем. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»* : зб. наук. пр. Острог : Вид-во Острозького Національного університету «Острозька академія», 2015. Вип. 55. С. 163–165.
2. Elsen H. Kontaminationen im Randbereich der deutschen Grammatik. *Deutsche Sprache : Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation*. Mannheim : Erich Schmidt Verlag, 2008. Jahrgang 36. S. 114–126.
3. Friedrich C. Kontamination – Zur Form und Funktion eines Wortbildungstyps im Deutschen : Inaugural-Dissertation in der Philosophischen Fakultät und Fachbereich Theologie der Friedrich-Alexander-Universität. Erlangen-Nürnberg, 2008. 540 S.
4. Müller P. O., Friedrich C. Kontamination // Hilke Elsen / Sascha Michel Wortbildung im Deutschen zwischen Sprachsystem und Sprachgebrauch. Perspektiven – Analysen – Anwendungen. Stuttgart : ibidem, 2011. S. 73–107.